

De kerkrekeningen van Wijer, 1653-1674 en 1748-1777 ⁽¹⁾

Rombout Nijssen

De kerkfabriek van Wijer in het Ancien Régime

Evenals nu bestond er in het Ancien Régime bij elke kerk een kerkfabriek. Deze organisatie staat in voor de instandhouding van het kerkgebouw en voorziet in het materiaal dat nodig is voor de uitoefening van de eredienst. Zij beschikt daarvoor over de inkomsten uit haar patrimonium, dat enerzijds bestaat uit onroerende goederen - meestal gronden die verpacht worden - en anderzijds uit geld dat belegd is en jaarlijks intresten opbrengt. De inkomsten uit pachten en intresten worden nog aangevuld met geldomhalingen. Tegenwoordig bestaat een kerkfabriek uit twee organen: de kerkraad en het bureau der kerkmeesters. Het bureau der kerkmeesters is op zijn niveau enigszins te vergelijken met een college van burgemeester en schepenen: het bereidt de besluiten van de kerkraad voor en voert ze uit. De kerkraad bepaalt het beleid: hij keurt voorstellen van het bureau goed of af en beslist over de goed- of afkeuring van de jaarlijkse financiële begroting en rekening.

De kerkfabrieken in het Ancien Régime vertoonden zowel gelijkenissen als verschillen met de huidige kerkfabrieken. Hun doelstelling was dezelfde: voorzien in de materiële benodigdheden voor de eredienst. De middelen waarover zij daartoe beschikten waren ook vergelijkbaar: zij bezaten gronden die verpacht werden en renten die jaarlijks in geld of in natura betaald werden.

⁽¹⁾ Deze bijdrage kwam tot stand in het kader van het onderzoeksproject *Instellingengeschiedenis van het graafschap Loon: repertorium – organisatie – activiteiten – administratieve procedures – archiefvorming*, uitgevoerd voor rekening van de Belgische Staat. *Diensten van de Eerste Minister. Federale diensten voor wetenschappelijke, technische en culturele aangelegenheden*, in het kader van de *Actie tot stimulering van het onderzoek in de federale wetenschappelijke instellingen*.

Op het vlak van de interne organisatie daarentegen waren de kerkfabrieken uit het Ancien Régime niet te vergelijken met de hedendaagse kerkfabrieken. Kerkraad en bureau der kerkmeesters bestonden niet. Jaarlijks werd er één kerkmeester gekozen. Volgens de achttiende-eeuwse Luikse rechtsgeleerde Sohet omvatte het takenpakket van de kerkmeester de zorg voor de instandhouding van de cultusvoorwerpen, de zorg voor de handhaving van de orde in het kerkgebouw, het beheer van de kerkfinanciën en - samen met de pastoor - het toewijzen van grafplaatsen op het kerkhof ⁽²⁾. In de praktijk was zijn belangrijkste taak het beheer van de goederen en van de inkomsten van de kerk en het betalen van de rekeningen met de opbrengst daarvan.

In Wijer, tegenwoordig een deelgemeente van de fusiegemeente Nieuwerkerken, werd jaarlijks op de feestdag van Sint-Thomas (21 december) een nieuwe kerkmeester gekozen. Zijn ambtsperiode eindigde op de feestdag van Sint-Thomas van het jaar daarna. Hoe de verkiezing in de praktijk verliep, is voor wat Wijer betreft niet meer met zekerheid vast te stellen. Wel staat vast dat de pastoor ⁽³⁾ een doorslaggevende rol speelde in de keuze van de kerkmeester. De pastoor had overigens niet alleen een beslissende invloed bij de keuze van de kerkmeester, maar hij was het ook die, samen met een aantal andere inwoners van de parochie, na afloop van hun ambtstermijn de rekeningen van de kerkmeesters controleerde ⁽⁴⁾.

De parochie Wijer omvatte destijds naast het dorp zelf ook Tichelrij, nu een gehucht van Nieuwerkerken. Op bestuurlijk vlak was Wijer evenals Donk, Schakkebroek, Oppem, Terbermen en Diepenpoel één van de *wagens* of gehuchten van Herk-de-Stad. Op gerechtelijk vlak ressorteerde het onder de schepenbank van Herk-de-Stad. Tichelrij van zijn kant had een eigen schepenbank.

Wie tot kerkmeester gekozen werd, mocht de functie niet weigeren, ook niet als hij twee jaar na elkaar gekozen werd ⁽⁵⁾. In de zeventiende eeuw kwam het in Wijer zelden voor

---

⁽²⁾ D.F. DE SOHET, *Instituts de droit ou sommaire de jurisprudence canonique, civile, féodale et criminelle, pour les Pays de Liège, de Luxembourg, Namur & autres*. Namen-Bouillon, 1770-1772, Livre I, Titre 32, art. 11.

⁽³⁾ Het zeventiende-eeuwse rekeningenregister kwam tot stand tijdens de pastoraten van pastoor Lamberts en van pastoor Mathias Ponderoes. Deze laatste tekende present bij de controle van de kerkrekeningen vanaf 1660. In 1750, toen de rekening voor 1747-1748 werd afgesloten en goedgekeurd, was Egidius Engelbos pastoor van Wijer. Pastoor Engelbos was in 1748 pastoor van Wijer geworden, na het overlijden van zijn voorganger, Godfriede vander Capellen. Engelbos overleed al op 18 maart 1751. Hij werd opgevolgd door Petrus Haeghdons, die vanaf 1752 de rekeningen controleerde. Pastoor Haeghdons bleef in functie tot aan zijn overlijden op 2 maart 1796. Rijksarchief Hasselt, *Verzameling parochieregisters*, nr. 1088: parochieregister van Wijer, p. 272, 289, 290, 305.

⁽⁴⁾ D.F. DE SOHET, *Instituts de droit*, Livre I, Titre 32, art. 1-2, 22-25.

⁽⁵⁾ D.F. DE SOHET, *Instituts de droit*, Livre I, Titre 32, art. 7.

dat een kerkmeester zichzelf opvolgde. Volgens de bewaarde kerkrekeningen was dat slechts één keer het geval: Jan Preven oefende het ambt zowel in 1656 als in 1657 uit ⁽⁶⁾. In de achttiende eeuw daarentegen gebeurde het geregeld dat een kerkmeester zichzelf opvolgde. Van 1748 tot 1777 waren er 16 verschillende kerkmeesters actief. Wat het aantal ambtsjaren betreft, spande Petrus Greven de kroon: hij bekleedde het ambt twaalf keer tussen 1755 en 1777. In de bijlagen 1 en 2 bij dit artikel volgen de lijsten van de kerkmeesters uit de periode 1653-1674 en uit de periode 1748-1777.

Na afloop van zijn ambtstermijn moest de kerkmeester rekenschap afleggen over zijn financieel beheer. Hij deed dat door op een openbare vergadering van de inwoners van de parochie een overzicht te geven van de inkomsten die hij geïnd had, en van de uitgaven die hij had verricht. De bijeenkomst waarop de kerkrekening werd gecontroleerd, ging door in de kerk of in de pastorie, na de mis. Zij werd op voorhand in de kerk aangekondigd, zodat alle parochianen ervan op de hoogte waren en alle geïnteresseerden de kans hadden aanwezig te zijn. Om de belangstelling voor de controle van de kerkrekening enigszins te verhogen, werden de aanwezigen op kosten van de kerkfabriek op bier getraakteerd.

De jaarrekening die door de kerkmeester werd voorgelegd, bevatte een gedetailleerde opgave van de inkomsten en van de uitgaven. Zij werd jaarlijks in een rekeningenregister ingeschreven en ondertekend door de personen die de controle verricht hadden ⁽⁷⁾. Hierbij werden althans in de achttiende eeuw uitdrukkelijk zowel inwoners van Wijer als van Tichelrij vermeld.

In de zeventiende eeuw werd in het rekeningenregister niet vermeld hoeveel tijd er verlopen was tussen het ambtsjaar van een kerkmeester en de dag waarop hij zijn rekening ter controle voorlegde. Voor de achttiende eeuw beschikken we wel over die informatie. Daaruit blijkt dat er jaren konden verlopen voordat de kerkmeester zijn rekening liet goedkeuren. De rekening voor 1747-1748 werd op 1 februari 1750 goedgekeurd. Tot in 1756, toen de rekening voor de jaren 1753-1754 werd voorgelegd, geschiedde de goedkeuring in januari of februari van het tweede jaar na afloop van de behandelde periode. De rekening van Erasmus de Bruijn, die kerkmeester was in 1755, werd goedgekeurd op 7 augustus, vermoedelijk in 1757. De rekening van Petrus Greven, kerkmeester in 1756, werd vervolgens samen met zijn rekening voor 1757 op 1 januari 1758 goedgekeurd. Cornelis Zevenels, die de kerkfinanciën beheerde van 21 december 1757 tot 21 december 1758, had na het verlopen van zijn ambtstermijn drie jaar nodig voordat hij zijn

⁽⁶⁾ Rijksarchief Hasselt, *Kerkarchief van Wijer*, nr. 1.

⁽⁷⁾ D.F.DE SOHET, *Instituts de droit*, Livre I, Titre 32, art. 28.

rekening kon voorleggen. De goedkeuring ervan vond plaats op 21 december 1761, samen met die van zijn opvolger Willem van Brabant. In de volgende jaren zou de goedkeuring van de kerkrekeningen blijven samenvallen met de verkiezing van de nieuwe kerkmeester. Tot in 1763 verliepen er nog twee jaar voordat de kerkmeesters hun rekening voorlegden, maar in dat jaar slaagde Petrus Greven er in zijn rekening al na één jaar ter goedkeuring voor te leggen. Philippus van de Voordt, kerkmeester in 1772-1773 en 1773-1774, had meer tijd nodig. Hij legde zijn rekeningen pas op 24 augustus 1776 voor. Vervolgens hernamen Renier Selis en Petrus Greven weer de gewoonte om de kerkrekening al na één jaar te laten goedkeuren. De laatste rekening in dit register tenslotte, voor de periode van 21 december 1776 tot 21 december 1777, werd al op 7 februari 1778 ter goedkeuring voorgelegd.

Twee rekeningenregisters

Slechts een fragment van het archief dat in het Ancien Régime door de kerkfabriek van Wijer gevormd werd, bleef bewaard. Naast twee inkomstenregisters van de pastorij uit de achttiende eeuw overleefden slechts twee rekeningenregisters de tand des tijds. Zij worden nu bewaard in het Rijksarchief te Hasselt. Het eerste register is gevuld met de jaarrekeningen van de kerkmeesters van 1653 tot 1674 en van de armenmeesters van 1655 tot 1674. Het tweede bewaarde register bevat de jaarrekeningen van de kerkfabriek voor de jaren 1747-1777⁽⁸⁾. De eerste rekening die in dit register geregistreerd werd, is die van 1747-1748, die werd goedgekeurd in februari 1750. 1748 is het jaar waarin Egidius Engelbos pastoor van Wijer werd. Wellicht was hij het die het initiatief nam om een nieuw register aan te schaffen en de kerkrekeningen in te laten schrijven. Om een onbekende reden werd het register na de goedkeuring van de rekening van 1776-1777 op 7 februari 1778 niet meer gebruikt. Ongeveer drie vierde van de bladen van dit register bleef onbeschreven. Tenzij anders vermeld, komen de gegevens waarop deze bijdrage gebaseerd is, uit deze rekeningenregisters.

Het register uit de zeventiende eeuw telt nog 159 ongefolieerde papieren bladen van 17 bij 25,5 centimeter. Enkele bladen zijn uitgescheurd, waardoor niet alle jaarrekeningen nog volledig zijn. Het papier draagt een watermerk met een klavertje-vier. Het register is ingebonden in een zwaar beschadigde perkamenten band, die in het verleden op een amateuristische wijze is hersteld. Het register werd destijds dichtgebonden met twee paren perkamenten sluitriempjes, waarvan één paar bewaard bleef.

⁽⁸⁾ Rijksarchief Hasselt, *Kerkarchief van Wijer*, nr. 1 en 2.

op 21 december 1761, gende jaren zou de goed-erkiezing van de nieuwe kerkmeesters hun reke-ning al na één jaar meester in 1772-1773 en as op 24 augustus 1776 eer de gewoonte om de ening in dit register ten-ber 1777, werd al op 7

door de kerkfabriek van gisters van de pastorijs uit ers de tand des tijds. Zij register is gevuld met de n de armenmeesters van ingen van de kerkfabriek ter geregistreerd werd, is 1748 is het jaar waarin die het initiatief nam om laten schrijven. Om een rekening van 1776-1777 n de bladen van dit regis-gevens waarop deze bij-

e papieren bladen van 17 niet alle jaarrekeningen ertje-vier. Het register is in het verleden op een lichtgebonden met twee leef.

Rekeninge petri groven gesejone kerk
meester van alle haere vrenten er pachten
in coeren, haver, wijn, raep, maent, etc.
ff gelde verwallen en verschonen op s.
Thomas dach 1776 tot s. Thomas 1777
involgens de alre Rekeningen
ontfaack in coeren

Den hi. geest	1	Wade
Thomas van Langenacker	14	Waten
Den heer van Cosen en wijer	4	Waten
andreas van heest	2	Waten
hendrick wanken	2	Waten
A seminarie van s. bruyden	1	Wade
fr huffen van haffelt de popelieren	1	Wade
vacat petrus andenbroeke	1	Wade
de bnfq jacobus peters min roben	2	Waten
Summa totaet int coeren	27	Waten

ontfaack in haver

Thomas van Langenacker	11 1/2	een haal
Den heer van Cosen en wijer	2	Waten
Den Edelen heer de wijden	4	Waten
Summa	17 1/2	Waten

Deze haver is naer publicatie vercoft
ad 11 ft eider waal facit 9 guld 4 ft 1/2
Dico

ontfaack in raep, maent	9	1/2
de Ketha marben van niel ende venies volben be woren Lambert van aken	5	Canen
Den heer van Cosen en wijer	3	Canen
cornelius van gutten en robank van de basch	1	can
de Ketha s. claes & panhuys	2	Canen
fr huffen ende de bnfq prauld molanders	1	can
den capel slot	1	can
hendrick minben den muggen bergh	1	can
Summa	17 1/2	Canen

van dese 17 1/2 cannen sijnter drij cannen
bebaelt ad 11 1/2 ft eider can facit 2 guld
5 ft dico

ontfaeck in t^{t} gelde

Den he. geeft			
aen heer van coeren en wijer	0	1	0
philip van de swaerde	5	0	0
Willem beken	0	11	0
Jan van de pool tot linerevelt	0	2	0
egidius baythedomuswis	1	0	0
de vetter gesspart drugmans	0	5	0
met quackes berot onghelueft	3	0	0
facit	7	15	0
nijt geeft in koren	16	18	0

aen den heer pastor	6	0	0
aen den curster	2	0	0
voort orologie doort saer op te winden	2	0	0
aen den curster gegesen	8	0	0
facit	16	0	0

Dese tsestien waten afgetrocken aen de seenen en
 twintigh waten soo wint de kercke alnoogh goot
 elf waten de t^{t} naer ye p^ug^eit te helten syn
 aen den miest blenden verbleven ad eenen gul
 eider wadt facit in t^{t} gelde elf gul. dico 11/0

Den gheuelen ontfaeck in t^{t} gelde for want coeren,
 haer, wijn, saep, maent, en t^{t} gelde bedraght
 der summe van achten dertigh gul d'wasse st
 dic

nijt geeft in t^{t} gelde	38	12	0
4. d'wigh jaer meer nijt gegesen	49	11	0
aen den heer pastor	21	15	0
aen den curster	4	0	0
aen den kerckmiester	4	0	0
aen de sangers in de omij'dagen	1	15	0
aent wieden en wagen tot bosch	1	0	0
aen te belerocke van geleverde wijn, misch broet, communic broet wien maken der kerken en wierock	14	12	2
summa totaet	121	11	2

Een gebielen ontfauck geliquideert
 tegens den gebielen uijtgeef soo sijn
 bevonden inder uijtgeleken te hebben
 van ontfaugen Des Summe van ~~Wijer~~
 en wijstigh gul d'ico ~~52~~ ~~97~~ ~~2~~

Deze Rekening is geschiet ende gesloten
 met voer gaende publicatie in de Kercke
 naer den goddelijcken dienst int pastorael
 huys in de concla in presentie ende over
 staen van gerardus usbroeck, Hendrick
 patzijs, Jan smets en andere gemyntenaren
 van wijer en hecheleerijc den seften en
 feb 1778.

Quod attestat p. Gerardus
 pastor in wijer

Jaarrekening 1776-1777 van de kerkfabriek van Wijer (Hasselt, Rijksarchief, kerkarchief Wijer
 nr. 2). Alleen de laatste bladzijde is op ware grootte.

Het achttiende-eeuwse register is een stuk groter. Het bevat 200 ongefolieerde papieren bladen van 20 bij 32 centimeter. Het watermerk in het papier toont een gekroond wapenschild met een klimmende leeuw met een sabel in de rechterpoot en een kroon op de kop. Het register is in bruin leder ingebonden. De rug telt 5 velden. De rugvelden en het voor- en achterplat zijn afgezoomd met een driedubbel lijnpatroon. Destijds kon het register met twee lederen sluitriempjes dichtgeknoopt worden. De riempjes zijn nu verdwenen, maar de bevestigingspunten zijn nog zichtbaar.

Volgens de Luikse rechtsgeleerde Sohet was voorgeschreven dat de rekeningenregisters samen met de andere archiefbescheiden en het geld van de kerkfabriek moesten bewaard worden in een kist waarvan de kerkmeester en de pastoor elk een sleutel moesten hebben ⁽⁹⁾. In hoeverre dat voorschrift in Wijer werd opgevolgd, is niet duidelijk. Vermoedelijk bewaarde de pastoor de registers van de kerkfabriek. Dat er voor het geld van de Wijerse kerk in de achttiende eeuw niet bepaald een brandkast nodig was, zal nog blijken.

Inkomsten

Elke jaarrekening werd opgebouwd volgens hetzelfde stamien: de opgave van de inkomsten in natura en in geld werd gevolgd door het overzicht van de uitgaven, waarna het saldo werd berekend. In de achttiende eeuw werden de rekeningen vervolgens gedateerd en voor goedkeuring ondertekend door de pastoor en vijf tot acht andere inwoners van Wijer en Tichelrij. In de zeventiende eeuw werden de jaarrekeningen niet gedateerd of gesigneerd.

In de jaren '50 en '60 van de zeventiende eeuw wisten de kerkmeesters hun rekeningen meestal met een batig saldo af te sluiten. Gemiddeld bedroeg het overschot in die periode circa 16 gulden per jaar, hoewel de cijfers van jaar tot jaar sterk varieerden. De exacte cijfers zijn terug te vinden in bijlage 1.

In de achttiende-eeuwse rekeningen valt meteen op dat de kerkfabriek haar jaarrekening over een periode van dertig jaar 25 keer met een tekort moest afsluiten. Niet meer dan vier keer kon de kerkmeester een klein overschot in de kerkkas storten. Eén keer, in 1762-1763, zuiverde de armentafel het tekort van de kerkfabriek aan. Over de hele periode 1748-1777 cumuleerde de kerkfabriek van Wijer een tekort van 282 gulden, 14

⁽⁹⁾ D.F. DE SOHET, *Instituts de droit*, Livre I, Titre 32, art. 21.

stuivers en 2 oort, geld dat door de pastoor werd voorgeschoten ⁽¹⁰⁾. In 1765 beklagde pastoor Haeghdons er zich over dat de kerkfabriek hem al 180 gulden, 2 stuivers en 3 oort schuldig was.

De voornaamste jaarlijks terugkerende posten aan de inkomstenkant waren de renten. Renten waren jaarlijkse betalingen die verschuldigd waren door de bezitter of de gebruiker van bepaalde onroerende goederen. Renten konden afkomstig zijn van schenkingen of legaten, of zij konden gekocht zijn. In het Ancien Régime was de aankoop van een rente een vorm van geldbelegging. In een tijd waarin geldleningen tegen intrest weinig gebruikelijk waren, konden personen die om geld verlegen zaten, zich tot een fortuinlijker tijdgenoot richten met het aanbod bij hem een rente te kopen. In ruil voor een éénmalige verstrekking van een kapitaal beloofde de renteverkoper aan de kapitaalverstrekker of rentekoper de jaarlijkse betaling van een som geld of, wanneer de rente in natura werd uitgedrukt, van een hoeveelheid goederen. In de achttiende eeuw bedroeg het tarief voor een jaarlijkse erfrente in de regel 5 % van het verstrekte kapitaal. Renten werden gevestigd op onroerende goederen. Dat wil zeggen dat er bij een rentecreatie een onroerend goed als onderpand voor de jaarlijkse betalingen gesteld werd. De rente werd vervolgens tot aan de aflossing jaarlijks betaald door de bezitter of de gebruiker van het goed in kwestie. Wanneer een ander het goed verwierf door erfenis of koop, dan nam de nieuwe bezitter van het goed ook de verplichting over om de rente te betalen. Het feit dat een onroerend goed met een rente belast was, betekende dus dat de waarde van dat goed verminderde.

Renten konden worden uitgedrukt in geld of in natura. Renten in natura hadden het voordeel dat zij waardevast waren: zij waren niet onderhevig aan inflatie. Het feit dat een rente in natura werd uitgedrukt, betekende niet dat zij niet in geld betaald werd. De meeste renten in natura werden jaarlijks tegen de geldende marktprijzen in geld omgezet.

De kerk van Wijer bezat renten in koren, in haver, in wijn en in smout. De korenrenten bedroegen in de zeventiende eeuw 31 vaten ⁽¹¹⁾ en in de achttiende eeuw nog 28 vaten per jaar. De kerkmeesters slaagden er echter niet altijd in om alle inkomsten waarop de kerk recht had ook daadwerkelijk te innen. In de achttiende eeuw werd bijvoorbeeld de rente van twee vaten koren die op naam stond van Kerst Pieters, tot in de rekening 1753-1754 niet betaald. Vanaf 1764-1765 bleef het vat koren dat op naam stond van Petrus

⁽¹⁰⁾ Geldsommen werden, zoals in het Ancien Régime gebruikelijk was, uitgedrukt in (gouden) gulden, (zilveren) stuivers en (koperen) oortjes. De gulden bevatte 20 stuivers, en de stuiver was 4 oortjes waard.

⁽¹¹⁾ Volgens de almanakken uit de jaren 1815-1830 kwam een vat koren in Herk-de-Stad overeen met 27,34 liter. Een vat haver kwam volgens dezelfde bron overeen met 34,89 liter.

Audebroekx, onbetaald. De reden daarvoor is niet duidelijk. Mogelijk had het te maken met het feit dat de kerkmeester er niet altijd in slaagde te achterhalen wie, na het overlijden van een renteplichtige, diens verplichtingen moest overnemen. Een andere mogelijkheid is dat het ging om renteplichtigen die gewoon niet konden betalen.

Tot in 1661 werden alle graanrenten in de rekening aan de hand van de officiële marktprijzen in geld omgezet. De korenrenten brachten toen naargelang de marktprijzen 24 tot 93 gulden per jaar op. Vanaf 1662 werd de geldwaarde van de betalingen die de kerkfabriek zelf in natura verrichtte, zoals het koren voor de pastoor en voor de koster, niet meer in de rekeningen opgenomen. In 1662 ging het om 6 vaten voor de pastoor, waarvan 4 om de vroegmis te lezen en 2 voor het schrijfwerk dat hij voor de kerk verrichtte, 2 vaten voor de koster en 2 vaten voor de persoon die het torenuurwerk afstelde. In de achttiende eeuw betaalde de kerkfabriek jaarlijks aan de pastoor en aan de koster 16 vaten koren. Enkel de opbrengst van het overblijvende koren, dat aan de meestbiedende werd verkocht voor een bedrag dat schommelde tussen 10,2 en 22,8 gulden, werd toen nog in de rekeningen opgenomen.

Naast de korenrenten moesten er ook drie haverrenten geïnd worden, van respectievelijk twee, vier en elf en een half vat. De haver werd in de achttiende eeuw jaarlijks openbaar verkocht voor een bedrag dat varieerde tussen 7 en 17,5 gulden.

Voorts werden er jaarlijks drie renten in Rijnwijn (*Rijnschen wijn*) aan de kerk van Wijer betaald: twee van 1 en één van 2 kannen. In de zeventiende eeuw werd 1 kan geleverd op witte donderdag, 2 kannen werden geleverd op paasdag en 1 kan op kerstdag. Zij werden volgens aantekeningen in het rekeningenregister *op die daghen voorscreven gebruijckt in de kercke naer die communie*. In de achttiende eeuw werden meestal twee kannen in specie geleverd, terwijl twee kannen in geld, aan 1 gulden per kan, betaald werden. Sommige jaren werden drie kannen of zelfs alle wijnrenten aan hetzelfde tarief in geld omgezet. In de rekening 1776-1777 komen de wijnrenten niet meer voor. Mogelijk gaat het hier om een vergetelheid bij het opstellen van de rekening.

De rekeningen uit de zeventiende eeuw bevatten zeven renten die in *raepsmout* (uit raapzaad geslagen olie) uitgedrukt waren. Samen brachten zij 14 kannen olie op. In de rekening 1747-1748 werden nog vijf renten in *raepsmout* vermeld, die samen goed waren voor 12 kannen per jaar. Vanaf 1748-1749 ging het om zes renten, die samen 13 kannen opbrachten. Een deel van de smoutrenten werd in geld betaald, een deel in olie. In de zeventiende eeuw werden jaarlijks drie kannen olie naar de heer van Kozen in het

kasteel van Wijer gebracht, als compensatie voor de wijn die hij leverde *om te celebreren door het iaer*.

Het verbruik van olie in de kerk schommelde sterk: sommige jaren werden er elf kannen verbruikt, uitzonderlijk bleef er zelfs in het geheel geen smout over, andere jaren kon de volledige opbrengst van de smoutrenten verkocht worden. Naargelang de hoeveelheid die er voor de verkoop overbleef en naargelang de prijs die ervoor betaald werd, bracht het smout in de achttiende eeuw een bedrag tussen 0 en 10,75 gulden op. Meestal bleven er drie kannen over, die voor een prijs van rond de twee gulden verkocht werden.

Tenslotte waren er de geldrenten. In de zeventiende eeuw werd hier nog onderscheid gemaakt tussen renten die in *alde groten* en renten die in Brabantse gulden waren uitgedrukt. Omgerekend brachten de renten in *alde groten* 17 of 18 stuivers per jaar op, terwijl de som van de renten in Brabants geld in de zeventiende eeuw 21 gulden en 8 stuivers bedroeg. In de achttiende eeuw was dat onderscheid opgeheven. De geldrenten brachten toen overigens een stuk minder op dan een eeuw eerder het geval was. Op voorwaarde dat alle renten betaald werden, brachten zij elk jaar nog 10 gulden en 3 stuivers in het laatje. Tot in 1755-1756 en in 1759-1760 bleef jaarlijks 3 gulden onbetaald.

Naast deze min of meer vaste inkomsten, stonden een aantal veranderlijke inkomsten. Tot deze categorie behoorde in de eerste plaats de opbrengst van de omhalingen in de kerk. In de periode 1653-1674 bleef de opbrengst van de omhalingen vrij stabiel rond de 7,5 gulden per jaar. Omstreeks het midden van de achttiende eeuw bedroeg de opbrengst van de omhalingen circa 20 gulden per jaar. Na 1751 liep dat weer geleidelijk terug naar een bedrag van 7 gulden in 1776.

Een andere belangrijke post aan de kant van de veranderlijke inkomsten was in de achttiende eeuw de opbrengst van verkopen van bomen of kreupelhout. In 1747-1748 verkocht de kerk de bomen in het Kerkenbos voor 113 gulden. In 1754-1755 hield zij 60 gulden en 5 stuivers over aan de verkoop van de bomen op het *Kercken halfbonder*. In de rekening van 1768-1769 is de verkoop van *schaerhoudt* voor een bedrag van 159 gulden opgenomen. Toen in 1775-1776 een ciborie aangeschaft werd, werd in de rekening pro memorie opgetekend dat zij 110 gulden gekost had, en dat zij was betaald uit de opbrengst van een verkoop van hout en uit een bijdrage vanwege de armentafel. Het bedrag dat de ciborie gekost had, werd niet in de rekening opgenomen.

Dit was niet de enige keer dat de plaatselijke armentafel een financiële bijdrage leverde aan de kerkfabriek. In 1762-1763, toen de jaarrekening onder meer tengevolge van de aanschaf van nieuwe ornamenten en aanpassingswerken aan het kerkinterieur een tekort vertoonde van 48,1 gulden, had de armentafel dit aangezuiverd.

Tegenover de inkomsten van de kerk stonden uiteraard jaarlijks een aantal uitgaven.

Uitgaven

De personeelskosten vormden de zwaarste vaste uitgavenpost. In de zeventiende eeuw kreeg de pastoor jaarlijks 2 vaten koren of de tegenwaarde daarvan in geld voor het schrijfwerk dat hij ten behoeve van de kerkfabriek verrichtte en verschillende kleine bedragen voor verschillende specifieke erediensten⁽¹²⁾. De koster en de dienstdoende kerkmeester kregen elk drie gulden voor verplaatsingskosten, of zoals het in de rekeningen werd uitgedrukt: *voor zijn schoenen*. Voorts kreeg de koster nog een algemene vergoeding van twee vaten koren. In de tweede helft van de achttiende eeuw waren de verschillende vergoedingen voor de pastoor bij elkaar gevoegd. Op die manier had hij jaarlijks recht op 21,65 gulden en 6 vaten koren uit de fabriekskas. De kosterwedde was toen opgeslagen tot 4 gulden en 2 vaten koren en ook de dienstdoende kerkmeester had recht op een vergoeding van 4 gulden. Aan de persoon die het torenuurwerk opwond, betaalde de kerkfabriek in de zeventiende eeuw 2 vaten koren, een bedrag dat halverwege de achttiende eeuw tot 8 vaten was opgelopen. De zangers in het kerkkoor en de muzikanten die de processie opluisterden, konden rekenen op een traktatie vanwege de kerkfabriek. In de zeventiende eeuw werd voor het opluisteren van de processie meestal beroep gedaan op de schutters van de Sint-Sebastiaansgilde uit het buurdorp Schakkebroek.

⁽¹²⁾ De voornaamste bron van inkomsten voor de pastoors in het Ancien Régime waren de opbrengsten van de pastorijgoederen: net zoals de kerkfabriek en de armentafel beschikte ook de pastorij van elk dorp over een patrimonium van goederen en renten, die jaarlijks een zeker bedrag oprachten. De inkomsten uit de pastorijgoederen konden nog aangevuld worden met de opbrengst van tienden, van beneficies en - zoals in dit geval - met bijdragen van de kerkfabriek. Waar er geen schoolmeester of kapelaan was, gaf de pastoor soms onderricht aan de kinderen, waarvoor hij ook vergoed werd. Tenslotte konden de meeste pastoors zich verheugen in een aantal vrije giften van hun parochianen. Er konden grote verschillen optreden tussen de inkomsten van de ene pastorij en die van een andere. Men had het in dat verband wel eens over goede en minder goede benoemingen. Dit onderwerp is voor de Zuidelijke Nederlanden in de achttiende eeuw grondig uitgewerkt door professor M. De Vroede: *Notabelen en kleine lieden. Het inkomen van de Zuid-Nederlandse en Luikse plattelandsclerus in de 18de eeuw* [Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, nr. 118]. Leuven, 1998. Voor wat Wijer betreft raadplege men de achttiende-eeuwse inkomstenregisters van de pastoors: Rijksarchief Hasselt, *Kerkarchief van Wijer*, nr. 3 en 4.

anciële bijdrage leverde meer tengevolge van de t kerkinterieur een tekort l.

s een aantal uitgaven.

In de zeventiende eeuw daarvan in geld voor het en verschillende kleine oster en de dienstdoende t, of zoals het in de reke- toster nog een algemene tthtiende eeuw waren de l. Op die manier had hij as. De kosterwedde was doende kerkmeester had t torenuurwerk opwond, t, een bedrag dat halver- rs in het kerkkoor en de een traktatie vanwege de van de processie meestal t het buurdorp Schakke-

égime waren de opbrengsten : ook de pastorij van elk dorp opbrachten. De inkomsten uit en, van beneficijs en - zoals in ' kapelaan was, gaf de pastoor onden de meeste pastoors zich verschillen optreden tussen de rband wel eens over goede en in de achttiende eeuw grondig *men van de Zuid-Nederlandse elijke Geschiedenis*, nr. 118]. nkomstenregisters van de pas-

and van Loon 79 (2000)

Aan benodigheden voor de eredienst, zoals wijn, misbrood, kaarsen, wierook en chrisma, werd in de achttiende eeuw jaarlijks een bedrag uitgegeven dat schommelde tussen 12,55 en 27,40 gulden. De meeste van die producten werden in de zeventiende eeuw gekocht bij de weduwe Maes, die in Sint-Truiden een speciaalzaak in religieuze artikelen uitbaatte. In de achttiende eeuw was de firma Bellerockx, eveneens uit Sint-Truiden, de vaste leverancier van dit soort kerkelijke verbruiksartikelen. Alleen het chrisma werd in Herk-de-Stad gekocht. Andere kleine uitgaven werden gedaan voor de herstelling van een kazuifel of van de monstrans, voor de aanschaf van een nieuwe *wijwaterquispel*, of voor het laten wassen van de kerkgewaden. Vooral in de zeventiende eeuw vertoonden de kerkrekeningen sporen van het feit dat het kerkvolk prijs stelde op een stemmige decoratie in de kerk: in 1661 werden 8 stuivers besteed aan de aanschaf van twee aarden bloempotten en in 1662 en 1669 werden glazen bloempotten gekocht. Volgens de zeventiende-eeuwse jaarrekeningen werden jaarlijks rond Kerstmis *rosemarijnboomen* aangeschaft *tot ciraedt der kercke*.

Uitgaven aan het beheer van het patrimonium betroffen in hoofdzaak verheffingsgelden en registratierechten voor gronden en renten. De kerk bezat onroerende goederen en renten op onroerende goederen die bij diverse schepenbanken en laathoven verheffingsplichtig waren. In principe moest bij de overdracht van het bezit van onroerende goederen of van renten op onroerende goederen ten gevolge van erfenis of verkoop, een verheffingsgeld betaald worden aan de organisatie waar die overdracht officieel geregistreerd moest worden. Organisaties zoals kerkfabrieken stierven uiteraard niet. Om nu en dan toch die verheffingsgelden te kunnen innen, eisten de hoven waaraan haar goederen cijnsplichtig waren, dat de kerk voor haar bezittingen een zogenaamde *sterfman* aanstelde, bij wiens overlijden het verheffingsrecht moest betaald worden. Hoe de kerk van Wijer haar *sterfman* koos, is op basis van de beschikbare bronnen niet meer te achterhalen. Elders werd meestal een jonge dorpsgenoot, soms nog een kind, als *sterfman* aangeduid, in de hoop dat een lang leven de kerk voor een hele tijd van verheffingstaksen zou vrijstellen. In 1661 moest de kerkmeester in Sint-Truiden verheffingsrechten gaan betalen aan de schepenbank van Tichelrij, die in die tijd in de stad vergaderde. Naast de kosten voor de registratie rekende hij de kerkfabriek bij die gelegenheid 12 stuivers aan voor *verteer*. Voorts vermelden de rekeningen met enige regelmaat betalingen van verheffingsrechten aan de schepenbanken van Herk-de-Stad, van Spalbeek, en van Kozen. In 1749-1750 moest de kerk 17 gulden verheffingstaksen betalen in het Sint-Amorshof te Herk-de-Stad.

Slechts één keer, in de rekening 1756-1757, wordt een bijdrage aan de dorpsbelasting vermeld. De kerkfabriek betaalde toen 12,6 gulden.

Limburg-Het Oude Land van Loon 79 (2000)

Andere uitgaven voor het beheer van het patrimonium waren de halve gulden die jaarlijks uitgegeven werd aan het onderhoud van de bossen van de kerk, de regelmatig terugkomende uitgaven voor het onderhoud van de omheining en van de gracht rond het kerkhof, en de uitgaven die in 1748-1749 werden gedaan voor de herstelling van het torenuurwerk door een uurwerkmaker uit Alken.

Slechts wanneer er extra-inkomsten waren uit de verkoop van bomen of hout, kon er gedacht worden aan investeringen in herstellingswerken aan het kerkgebouw, of aan de aankoop van een kostbaar ornament. De 113 gulden die de kerk in 1747-1748 verdiende aan de verkoop van bomen, liet haar toe noodzakelijke dakwerken aan de kerk te laten uitvoeren door meester schaliedekker Robijns van Sint-Truiden⁽¹³⁾. In 1754-1755 werden met de opbrengst van de verkoop van bomen nagels en eiken planken gekocht om de kerktoeren te herstellen. De extra-inkomsten die de kerkmeester in 1762-1763 van de armentafel kreeg, lieten hem toe voor 22 gulden bij Arnoldus Bellemans in Hasselt een nieuwe *kerckelamp*, een *wijwater ketelken* en een nieuw *wierookx vadt* aan te schaffen. Voorts bleef er nog genoeg geld over om een zekere Kindermans uit Sint-Truiden voor 10 gulden een nieuwe trap naar het oksaal te laten maken, en om aanpassingswerken aan de communiebank te laten uitvoeren. Vier nieuwe houten sierkaarsen die voor 1,4 gulden gekocht werden en twee houten kandelaars waarvoor 3 gulden betaald werd, maakten de herinrichting van de kerk helemaal af. In 1768-1769 werd uit de opbrengst van de verkoop van bomen op het *Kerckhalfbonder* een nieuwe monstrans van 120 gulden gekocht⁽¹⁴⁾. In hetzelfde jaar werden ook voor 82 gulden schalies en kalk gekocht, vermoedelijk voor herstellingswerken aan de kerk.

Kleinere werken aan de kerk betroffen de installatie van een nieuw antependium in 1656 voor 7 gulden, het verplaatsen van het tabernakel en werken aan de preekstoel in 1771, het plaatsen van sloten op de kerkdeur in 1662 en in 1772, en het witten van de binnenmuren van de kerk in 1774.

In 1750 was de aankomst van een nieuwe pastoor de gelegenheid om een nieuw kelk-lepeltje en twee nieuwe missalen aan te schaffen. De missalen werden in Antwerpen

---

⁽¹³⁾ Er werden 2000 schaliën aangeschaft, 27 pond *kleijne stopnagels*, 7 pond haar, 100 voet eiken planken, 21 voet witte planken, een balk van 14 voet, en een vracht kalk. Samen met de daglonen van Robijns en zijn ploeg en met 11,25 gulden voor 90 potten bier, bracht dat de rekening voor de herstelling van het dak op 99,6 gulden.

⁽¹⁴⁾ Deze monstrans en de hierboven vermelde ciborie uit 1776 maken tegenwoordig geen deel meer uit van de kerkschat van Wijer. De ciborie en de monstrans die de kerk nu nog bezit worden beiden in de negentiende eeuw gedateerd. Zie B. GEUKENS, *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen. Provincie Limburg. Kanton Sint-Truiden*. Brussel, 1977, p. 49.

gekocht voor 29,65 gulden. Eén ervan werd overigens betaald door Joannes Michiels, de hovenier van het kasteel te Wijer.

Het onderhoud van de pastorie kwam ook ten laste van de kerkfabriek. In de zeventiende eeuw bleef het onderhoud van de lemen pastorie een permanente bron van zorgen. Om de paar jaren werd een bedrag van 10 à 15 gulden opgenomen voor onderhoudswerken aan het dak, aan de ramen of aan de lemen muren van het gebouw. Omwille van geldgebrek verwaarloosde de kerkfabriek in de achttiende eeuw het onderhoud van de pastorie. Pastoor Haeghdons die er in 1750 zijn intrek nam, trof haar *gans caduck, jae onbewoonbaer* aan. Hij nam daarop de herstelling zelf ter hand. De heer van Kozen, die het kasteel van Wijer bezat, verleende hem daartoe een toelage van 84 gulden, terwijl de kosten van een nieuw pannendak en van enkele vrachten kalk in de kerkrekening werden ingeschreven. Mede ten gevolge daarvan sloot de kerk haar jaarrekening voor 1750-1751 af met een tekort van meer dan 100 gulden.

De secretariaatskosten tenslotte bleven vrij beperkt. In de zeventiende eeuw kreeg de pastoor jaarlijks twee vaten koren voor het schrijfwerk dat hij voor de kerk deed. Waarschijnlijk maakte dat bedrag in de achttiende eeuw deel uit van zijn gewone vergoeding, en werd het daarom niet meer apart in de jaarrekeningen opgenomen. In 1748-1749 werd nog 2,5 gulden besteed aan de aanschaf van een nieuw schrijfregistertje en in 1749-1750 werd 4 gulden betaald aan een schrijver die de kerkrekening op schrift gesteld had.

Het totale bedrag van de jaarlijkse inkomsten van de kerkfabriek schommelde tussen 1653 en 1674 rond de 100 gulden. Uitschieters waren 1659 met 87 gulden en 1666 met 141 gulden. In de tweede helft van de achttiende eeuw schommelde dat bedrag in *normale* jaren, waarin de kerk geen extrainkomsten had uit de verkoop van hout, rond de 50 gulden, met uitschieters naar boven (64,1 gulden in 1775) en naar beneden (38,85 gulden in 1754). De jaarlijkse uitgaven bedroegen gemiddeld een tiental gulden meer. De conclusie ligt voor de hand: tengevolge van een gevoelige daling van de inkomsten van de kerk die plaatsvond tussen 1675 en 1748, hadden de kerkmeesters van Wijer in de periode 1748-1777 met een structureel financieel probleem te kampen. Anderzijds valt het op dat er, althans in de bewaard gebleven bronnen, geen sporen zijn van fundamentele ingrepen om de kerkfinanciën weer vlot te trekken. Voor zover nagegaan kan worden, werden de verloren inkomsten uit renten bijvoorbeeld als definitief verloren beschouwd. Alleen doordat de pastoor bereid gevonden werd om jaarlijks een deel van de vergoedingen waarop hij recht had, te laten vallen, konden de financiën in evenwicht gehouden worden.

Ondertussen in Kozen

Recentelijk werd het kerkarchief van Kozen, een buurdorp van Wijer, in het Rijksarchief in bewaring gegeven. Eén van de registers uit dit bestand bevat de jaarrekeningen van de kerk voor de jaren 1734-1790⁽¹⁵⁾. Daarmee wordt het mogelijk de financiële situatie van de kerk van Kozen te vergelijken met die in Wijer. In bijlage 3 worden de namen van de opeenvolgende kerkmeesters van Kozen en de saldi van hun jaarrekeningen op een rij gezet.

Een eerste opmerkelijke vaststelling is dat de kerkrekeningen in dit dorp, één uitzondering niet te na gesproken, jaarlijks met een behoorlijk batig saldo afgesloten werden. Over de jaren 1734-1790 bedroeg het saldo gemiddeld 47 gulden. In die periode cumuleerde de kerkfabriek van Kozen een overschot van 2751 gulden. Dit geld werd belegd in renten en in de aankoop van grond die dan verpacht werd⁽¹⁶⁾.

Bovendien hoefden de kerkmeesters van Kozen niet zoals hun burens elke stuiver twee keer om te draaien alvorens hem uit te geven. Eén voorbeeld om dit te illustreren: terwijl de kerkmeester van Wijer in 1748 6,9 gulden uitgaf om een kazuifel te laten herstellen, werden er in Kozen tussen 1738 en 1754 vier nieuwe kazuifels gekocht, waarvan één in 1749 voor 85 gulden. In dezelfde periode werden ook nog twee nieuwe zwarte dalmatieken aangeschaft. Bij zoveel liturgische praal aan het altaar mochten de beelden van de meest vereerde heiligen in de parochiekerk niet achterblijven. In 1761 werd in Kozen 41 gulden besteed aan nieuwe klederen voor de beelden van Onze-Lieve-Vrouw en van Sint-Laurentius.

Op organisatorisch vlak zien wij dat het kerkmeesterschap in Kozen, evenals in Wijer, in de tweede helft van de achttiende eeuw in handen kwam van een kleine groep mannen, die elkaar in die functie aflosten. Ludovicus en Guiliam van Muijsen, Jan en Christiaan van Leeuwe zijn namen die vanaf circa 1750 meer dan eens in de lijst van kerkmeesters voorkomen. Gerardus Cleeren, die het ambt voor het eerst bekleedde in 1761-1762, bleef vanaf 1770-1771 zelfs gedurende twintig jaar ononderbroken in functie.

⁽¹⁵⁾ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de kerkfabriek van Kozen. Overdracht 2000*, nr. 1.

⁽¹⁶⁾ De armentafel van Kozen, die wat betreft organisatie en financieel beheer veel gelijkenissen vertoonde met de werking van de kerkfabriek, en net als haar onder toezicht van de dorpspastoor stond, slaagde er in deze periode in nog betere financiële resultaten te boeken. Door de cumulatie van financiële overschotten bouwde de armentafel van Kozen in de achttiende eeuw een patrimonium aan gronden en renten uit dat jaarlijks meer en meer inkomsten opleverde. De inkomsten van de armentafel uit renten en pachten stegen op die manier van 50 gulden in 1734 tot 91 gulden in 1796. Zie R. Nijssen, *De schat van de armen: de rekeningen van de armentafel van Kozen, 1734-1796*, in: *Heemkunde Limburg*, 2000, nr. 3, blz. 8-12.

Conclusie

De voornaamste inkomsten van de kerkfabriek van Wijer bestonden in de zeventiende en achttiende eeuw uit renten en pachten. Wat de geldrenten betreft zien wij dat de inkomsten tussen circa 1675 en circa 1750 teruggelopen zijn van 21 gulden tot 10 gulden. De evolutie van de opbrengst van de korenrenten verliep parallel. De oorzaak hiervan is niet meer te achterhalen, maar het toont alvast aan dat een oppassend beheer van de kerkfinanciën destijds voor de betrokkenen geen echte prioriteit was.

De meeste renten werden in natura, veelal in koren, uitgedrukt, maar werden in de praktijk aan de hand van de geldende marktprijzen in geld betaald. Dit betekende dat de jaarlijkse inkomsten van de kerk in sterke mate afhankelijk waren van de graanprijzen. Occasionele inkomsten uit de verkoop van hout vulden het budget aan en lieten toe de meest noodzakelijke herstellingswerken aan de kerk en de pastorij uit te voeren. Uitzonderlijk, en soms met financiële steun van derden, konden enigszins kostbare ornamenten of liturgische boeken gekocht worden.

In financieel opzicht was de kerkfabriek van Wijer bepaald geen florisante organisatie. Jaar na jaar werden in de achttiende eeuw de rekeningen met een tekort afgesloten, dat dan door de pastoor werd bijgepast. Bij de goedkeuring van de rekening 1763-1764 liet pastoor Haeghdons berekenen dat hij de kerkfabriek tussen 1748 en 1764 op die manier al 180,12 gulden had voorgeschoten, een som die in de jaren daarna steeds hoger opliep.

Een korte vergelijking met de financiële situatie van de kerk in het buurdorp Kozen toont aan dat het ook anders kon en dat de situatie in Wijer niet mag veralgemeend worden. Voorlopig zijn er onvoldoende onderzoeksresultaten gepubliceerd om te achterhalen of de gezonde financiële toestand van de kerk van Kozen dan wel de chronische tekorten van de kerk van Wijer typisch waren voor de financiële situatie van de plattelandskerken in Zuid Limburg in die tijd.

100, nr. 1.
Het gelijkenissen vertoonde
pastoor stond, slaagde er in
aan financiële overschotten
gronden en renten uit dat
renten en pachten stegen op
van de armen: de rekenin-
3, blz. 8-12.

Bijlage 1: overzicht van de zeventiende-eeuwse kerkrekeningen van Wijer

Jaar	Kerkmeester	Saldo van de rekening (*)	Opbrengst van de omhalingen
1652-1653	Bernardt Pijppoopst	+ 6-02-0	5-14-2
1653-1654	Paulus Dinckmans	+ 1-06-0	?
1654-1655	Gijs Puntus	+ 15-06-0	7-07-0
1655-1656	Jan Preven	+ 24-16-0	5-18-0
1656-1657	Jan Preven	- 14-00-0	6-00-0
1657-1658	Bernardt Pijppoopst	- 8-03-0	9-02-0
1658-1659	Zacharias Bosmans	- 0-13-0	6-11-0
1659-1660	Tilman Maes	+ 2-06-0	6-01-0
1660-1661	Jan Pelsers	+ 49-14-0	9-10-0
1661-1662	Dirick Maris	+ 93-00-0	6-10-0
1662-1663	Jan van Nitsem	+ 28-10-0	8-16-0
1663-1664	Machiel Wijngaers	+ 23-02-0	8-11-0
1664-1665	Jan Meeuwis	- 8-16-0	?
1665-1666	Mauritius du Pier	- 23-03-0	10-17-0
1666-1667	Jeroen Vanderhulst	- 8-10-0	10-11-0
1667-1668	Willem van Geel	+ 6-06-0	?
1668-1669	Carel Molders	+ 30-01-0	11-06-0
1669-1670	Dirick Grauls	+ 35-19-0	10-00-0
1670-1671	Matthijs Cox	?	11-00-0
1671-1672	Adriaen Claes	+ 49-02-0	7-18-0
1672-1673	Wauter Swennen	?	8-09-0
1673-1674	Geert van Nitsem	?	?

(*) + duidt op een overschot, - op een tekort in de rekening.

Bijlage 2: overzicht van de achttiende-eeuwse kerkrekeningen van Wijer

Jaar	Kerkmeester	Saldo van de rekening	Opbrengst van de omhalingen	Goedkeuring
1747-1748	Martinus Uijtdebroucx	+ 10-14-2	18-05-0	1 februari 1750
1748-1749	Martinus Uijtdebroucx	- 18-19-2	21-10-0	1 februari 1751
1749-1750	Gerardus Wintmolders	- 14-06-3	15-00-0	9 februari 1752

rekeningen van Wijer

opbrengst van de
omhalingen

5-14-2

?

7-07-0

5-18-0

5-00-0

9-02-0

6-11-0

5-01-0

9-10-0

5-10-0

3-16-0

3-11-0

?

0-17-0

0-11-0

?

1-06-0

0-00-0

1-00-0

7-18-0

3-09-0

?

op een tekort in de rekening.

rekeningen van Wijer

Goedkeuring

februari 1750

februari 1751

februari 1752

Jaar	Kerkmeester	Saldo van de rekening	Opbrengst van de omhalingen	Goedkeuring
1750-1751	Carolus Smets	- 101-17-3	23-03-0	6 januari 1753
1751-1752	Leonardus Mormans	- 24-16-3	15-16-0	27 januari 1754
1752-1753	Gerardus van Nithsem	- 3-05-3	11-01-0	9 februari 1755
1753-1754	Joannes van der Eijken	- 11-14-2	12-10-1	15 februari 1756
1754-1755	Erasmus de Bruijn	+ 1-09-0	11-00-0	7 augustus ?
1755-1756	Petrus Greven	- 1-01-3	11-17-1	1 januari ?
1756-1757	Petrus Greven	- 1-13-3	10-05-0	1 januari 1758
1757-1758	Cornelis Zevenels	- 22-11-2	11-08-2	21 december 1761
1758-1759	Willem van Brabant	- 2-18-0	09-05-0	21 december 1761
1759-1760	Petrus Greven	- 2-14-2	13-00-0	21 december 1762
1760-1761	Petrus Greven	- 3-04-0	11-01-0	21 en 28 december 1763
1761-1762	Petrus Greven	- 6-03-0	09-18-2	21 en 28 december 1763
1762-1763	Cornelis van Rutten	0	08-15-2	21 december 1764
1763-1764	Petrus Greven	- 5-16-0	11-00-0	21 december 1765
1764-1765	Petrus Greven	- 3-03-1	09-10-1	21 december 1766
1765-1766	Petrus Greven	- 6-05-2	09-18-0	21 december 1767
1766-1767	Jan Spirkens	- 2-06-0	08-10-0	festersdag of testersdag 1768
1767-1768	Petrus Greven	- 4-09-3	08-00-0	21 december 1769
1768-1769	Hendrick Spirkens	- 28-03-0	08-15-0	30 december 1772
1769-1770	Hendrick Spirkens	- 7-11-1	08-05-0	30 december 1772
1770-1771	Petrus Govaers	- 15-03-0	10-00-0	21 december 1772
1771-1772	Petrus Greven	+ 9-16-0	08-00-0	21 december 1773
1772-1773	Philippus van de Voordt	+ 7-07-3	10-00-0	24 augustus 1776
1773-1774	Philippus van de Voordt	- 6-19-0	08-10-0	24 augustus 1776
1774-1775	Renier Selis	- 0-18-0	07-05-0	21 december 1776
1775-1776	Petrus Greven	- 7-11-0	07-00-0	21 december 1777
1776-1777	Petrus Greven	- 8-08-2	07-15-0	7 februari 1778

Bijlage 3: Overzicht van de achttiende-eeuwse kerkrekeningen van Kozen

Jaar	Kerkmeester	Saldo van de rekening
1733-1734	Arnold Adons	+ 25-07-2
1734-1735	Jan Celis	+ 30-01-2
1735-1736	Geraert Buntinx	+ 1-07-1
1736-1737	Reijnier Hasevoets	- 18-14-1
1737-1738	Henderick Schruers	+ 25-03-2
1738-1739	Jan Martens	+ 65-11-2
1739-1740	Arnold Adons	+ 46-17-1
1740-1741	Jacobus Carlens	+ 53-11-1
1741-1742	Joris Rubens	+ 33-03-1
1742-1743	Peeter Bollen	+ 33-03-1
1753-1744	Arnold Adons	+ 48-03-2
1744-1745	Machiel Puts	+ 24-04-2
1745-1746	Thomas van Leeuwe	+ 51-10-1
1746-1747	Joannes van Leeuwe	+ 8-19-0
1747-1748	Jan Schruers	+ 86-18-0
1748-1749	Ludovicus van Muijsen	+ 23-07-3
1749-1750	Arnold Adons	+ 71-10-3
1750-1751	Reijnier Haesevoets	+ 30-15-1
1751-1752	Ludovicus van Muijsen	+ 119-09-2
1752-1753	Jan Schruers	+ 68-06-3
1753-1754	Willem Wagemans	+ 79-00-0
1754-1755	Jan van Leeuwe	+ 34-08-2
1755-1756	Christiaen van Leeuwe	+ 79-15-1
1756-1757	Jan van Leeuwe	+ 56-03-2
1757-1758	Christiaen van Leeuwe	+ 57-08-1
1758-1759	Jan Sirons	+ 51-11-3
1759-1760	Willem Wagemans	+ 87-04-1
1760-1761	Ludovicus van Muijsen	+ 66-15-1
1761-1762	Gerardus Cleeren	+ 91-18-3
1762-1763	Martinus Timmermans	+ 46-14-1
1763-1764	Ludovicus van Muijsen	+ 38-01-2
1764-1765	Ludovicus van Muijsen	+ 8-09-1

rekeningen van

de rekening

25-07-2

30-01-2

1-07-1

18-14-1

25-03-2

55-11-2

46-17-1

53-11-1

33-03-1

33-03-1

48-03-2

24-04-2

51-10-1

8-19-0

36-18-0

23-07-3

71-10-3

30-15-1

19-09-2

58-06-3

79-00-0

34-08-2

79-15-1

56-03-2

57-08-1

51-11-3

37-04-1

56-15-1

01-18-3

46-14-1

38-01-2

8-09-1

Jaar	Kerkmeester	Saldo van de rekening
1765-1766	Ludovicus van Muijsen	+ 45-11-3
1766-1767	Guilliam van Muijsen	+ 25-14-1
1767-1768	Guilliam van Muijsen	+ 53-00-0
1768-1769	Guilliam van Muijsen	+ 61-04-1
1769-1770	Wiro Bollen	+ 50-09-0
1770-1771	Gerardus Cleeren	+ 88-15-1
1771-1772	Gerardus Cleeren	+ 81-11-1
1772-1773	Gerardus Cleeren	+ 68-07-1
1773-1774	Gerardus Cleeren	+ 59-07-0
1774-1775	Gerardus Cleeren	+ 76-02-3
1775-1776	Gerardus Cleeren	+ 55-05-1
1776-1777	Gerardus Cleeren	+ 30-11-0
1777-1778	Gerardus Cleeren	+ 32-14-2
1778-1779	Gerardus Cleeren	+ 38-19-2
1779-1780	Gerardus Cleeren	+ 32-13-1
1780-1781	Gerardus Cleeren	+ 44-00-2
1781-1782	Gerardus Cleeren	+ 38-06-2
1782-1783	Gerardus Cleeren	+ 38-06-2
1783-1784	Gerardus Cleeren	+ 44-16-3
1784-1785	Gerardus Cleeren	+ 37-10-2
1785-1786	Gerardus Cleeren	+ 27-16-2
1786-1787	Gerardus Cleeren	+ 31-01-3
1787-1788	Gerardus Cleeren	+ 35-02-1
1788-1789	Gerardus Cleeren	+ 38-02-3
1789-1790	Gerardus Cleeren	+ 52-12-0
1790-1791	Gerardus Cleeren	+ 36-01-2

Adres van de auteur:

Rijksarchief Hasselt

Bampslaan 4

3500 Hasselt